

Lausunto saamelaiskäräjälain uudistamisesta

- Saamelaisten itsemääräämisoikeus ei saa tarkoittaa sisäryhmäsyrijinnän hyväksyntää
- Saamelaisia pitää osallistaa paljon laajemmin saamelaiskäräjälain uudistuksessa

Saamelaiskäräjälain uusiminen on ajankohtainen ja yleisesti kannatettava asia. Lain uudistuksen yhteydessä Saamelaiskäräjät haluaa uudistaa niitä perusteita, joilla ihminen luetaan vaalikelpoiseksi ja otetaan vaaliluetteloon. Olemme huolissamme siitä, että lakiuudistus pyrkii poistamaan jo kertaalleen vaaliluetteloon otettuja henkilöitä (myös Saamelaiskäräjille valittuja henkilöitä). Toteamme, että uusi laki rikkoisi sekä saamelaisten ihmisoikeuksia alkuperäiskansana että yhdenvertaisuuslakia.

Mielestämme 3 artiklaa ei tule formuloida siten, että se mahdollistaa vaaliluetteloon merkittyjen henkilöiden joukkomittaisen poistamisen luettelosta. Haluamme lyhyesti perustella näkemyksemme:

1. Saamelaiskäräjälain uudistus ja toimikunnan kokoonpano:

Saamelaiskäräjälain muutosta valmisteleva toimikunta ei ole osallistanut saamelaista yhteisöä laajamittaisesti lakiesitystä valmistellessaan. Toimikunta ei kutsunut kuultavaksi muita kuin saamelaiskäräjien nk. valtaenemistöön kuuluvia henkilöitä. Myöskään lakiuudistuksesta keskusteleva seminaari 2.9.2021 Lapin yliopistolla ei anna puheenvuoroa esimerkiksi yhdellekään niistä 97 henkilöstä, jotka YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisu ja lakiuudistus jättäisivät saamelaiskäräjien vaaliluettelon ulkopuolelle. Lakiuudistukseen 3 §:n muutokseen kriittisesti suhtautuville saamelaiskäräjien jäsenille ei ole tarjottu puheenvuoroa.

2. YK:n ihmisoikeuskomitean ja muiden ihmisoikeuksia valvovien tahojen näkemykset:

Uudistuksen perusteluissa turvaututaan etenkin YK:n ihmisoikeuskomitean ja rotusyrjinnän vastaiseen komitean (CERD) suosituksiin. Molemmat ovat elimiä, joilla on valvottavanaan yli 170 valtiota ja joiden resurssit ovat rajalliset. Ne eivät suorita maavierailuja, vaan muodostavat näkemyksensä keräämiensä tietojen pohjalta. Niiden kannanotot eivät ole valtioita velvoittavia vaan ainoastaan suosituksia. Arvioimme tästä syystä, että niiden kannanotot ovat saamelaisasioissa puutteellisia. Niinpä YK:n Ihmisoikeuskomitean vuoden 2019 ratkaisuja (Näkkäläjärvi et al. vs. Suomi ja Sanila-Aikio vs. Suomi, asiamiehenä Martin Scheinin) ei tulisi käyttää lakiuudistuksen perusteluna. Ihmisoikeuskomitea ei tapauksia ratkaistessaan kuullut lainkaan niitä 97 henkilöä, joiden elämää ratkaisu koski. Ihmisoikeuskomitean saamat tiedot saamelaisten historiasta ja nykypäivästä sekä KHO:n päätöksellä vaaliluetteloon otetuista henkilöistä olivat puutteellisia. Muutenkin julkisessa keskustelussa on annettu ymmärtää, että KHO olisi laajasti lisännyt saamelaisrekisteriin henkilöitä yksinomaan "kokonaisharkinnan" perusteella. Tämä ei pidä paikkaansa. Rekisteriin lisätyt henkilöt ovat täyttäneet lain objektiiviset kriteerit, suurin osa kaksikin kriteeriä eli polveutumis- ja kielikriteerin (3 (1) ja 3 (2) §).

Sen sijaan Euroopan neuvostossa on useita ihmisoikeuselimiä, joiden valtuuskunnat ovat maavierailuillaan käyneet myös Lapissa ja perehtyneet saamelaisasioihin tarkemmin. Niistä mainitsemme kansallisia vähemmistöjä koskevan puiteyleissopimuksen noudattamista

valvojan neuvoo-antavan komitean lausunnon, joka on lakiuudistuksen perusteluissa jäänyt huomioimatta. Neuvoo-antava komitea antoi vuonna 2020 seuraavan lausunnon: ”kehitetään yhdessä saamelaiden kanssa yleisesti tunnustettu järjestelmä vaaliluetteloon merkitsemistä varten, jotta saavutetaan riittävä tasapaino toisaalta yhteisön itsehallintorakenteiden säilyttämisen edun ja toisaalta vapaan itseidentifioinnin periaatteen välillä. Prosessin tulisi olla osallistava, ja pyrkiä saavuttamaan yhteisymmärrys vaaliluetteloon koskevan päätöksenteon pidemmästä aikataulusta”. Toiseksi mainitsemme neuvoo-antava komitean lausunnon, että sopimuksen 3 artiklaan sisältyvä oikeus itseidentifikaatioon on puiteyleissopimuksen keskeisimpiä määräyksiä ja että komitea on aina välttänyt tulkitsemasta lainsäädännössä tai muulla tavoin määritettyjä objektiivisia perusteita. Neuvoo-antavan komitean pääasiallisena tehtävänä on arvioida vähemmistöön samastuvien henkilöiden vähemmistöoikeuksien saavutettavuutta ja toteutumista. Vaikka jäsenvaltioilla on harkintamarginaalia määrittellä, kuinka se käsittelee kysymystä oikeudenhaltijoista kansallisten ja kansainvälisten veloitteidensa mukaisesti, niiden on etsittävä joustavia ratkaisuja, jotka eivät ole sattumanvaraisia, vaan palvelevat vähemmistön kaikkia eri ryhmiä ja estävät sen, että vähemmistöön kuuluvia henkilöitä jätetään perusteetta ulkopuolelle.

Euroopan neuvoston em. neuvoo-antavan komitean kannanotot ovat muodollisesti vain suosituksia, mutta se keskittyy nimenomaan vähemmistöjen asioihin. Mietintö mainitsee Euroopan neuvoston elimiä, mutta ei selosta niiden näkemyksiä vaan antaa etusijan kahdelle YK-elimelle.

Me allekirjoittaneet professorit Reetta Toivanen ja Lauri Hannikainen olemme tai olemme olleet Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) jäseniä – Toivanen parhaillaan ja Hannikainen aiemmin (2000–2014). ECRI on suorittanut Suomen maavierailuillaan useita kertoja vierailun Lappiin, ja ECRI-raportoitijat ovat haastatelleet eri tahoja. ECRI onkin todennut, että erimielisyydet saamelaisasioissa ovat huomattavat, eikä niitä tule pyrkiä ratkaisemaan vähemmistön sisäistä vähemmistöä syrjimällä. Juuri tähän rikkeeseen toimikunnan mietintö on nähäksemme syylistynyt.

4. Korkeimman hallinto-oikeuden ihmisoikeusperustainen päätöksenteko:

KHO muutti päätöksentekoaan sekä CERD:in innostamana, mutta myös siksi, että ihmisoikeusperustainen ajattelu vahvistui ylipäätään koko Suomen ja siten myös KHO:n päätöksenteossa ja toimintakulttuurissa viime vuosikymmenellä. KHO ei missään päätöksessään ole merkinnyt ketään vaaliluetteloon pelkästään 3(2) kohdan eli nk. lappalaispykälän perusteella, vaan hakijan on aina pitänyt perustella myös muiden kriteerien täytyminen omalla kohdallaan. Kokonaisharkinta tarkoittaa, toisin kuin esim. YK:n ihmisoikeuskomitean annettiin ymmärtää, että objektiivisten kriteerien lisäksi KHO tarkastelee hakemusta pohtien, onko hakija saamelainen.

5. Objektiivisista kriteereistä

Saamelaiskäräjälaiissa käytetään termiä ”objektiivinen kriteeri”. Ensisijaisena objektiivisena näyttönä saamen kielten taidosta käytetään vuonna 1962 toteutettua väestölaskentaa, joka tiedetään puutteelliseksi. Se on myös tehty aikana, jolloin saamelaisuus on ollut häpeällistä ja jolloin siis assimilaatio oli vahvimmillaan. Myös Norjassa ja Ruotsissa tunnetaan tapauksia, joissa saamelaisuus on salattu tai piilotettu aiemmin ja tuotu nyt yleisen ilmapiirin ja suhtautumisen muuttuessa näkyviin.

Aiempien sukupolvien kielitaitoa ei aina voi todentaa objektiivisesti. Tiedossa on, että Lapissa on monilla alueilla pitkään vallinnut kaksikielisyys, jonka olosuhteissa vanhojen lapinkylien alueen väestössä on eriasteisesti hallittu suomea ja saamea. Papinkirjoihin on todistettavasti merkitty suomenkielisiksi henkilöitä, jotka ovat hallinneet myös saamea, jos heidän kanssaan on ollut mahdollista käyttää suomea. Tiedossa on myös, että saamelaiskäräjien vaalilautakunta ei ole liittänyt vaalirekisteriin eräitä henkilöitä, joilla on objektiivisia todisteita isovanhempiansa saamen kielen taidosta (esim. merkintöjä papinkirjassa). Kun kieliperustetta nyt laissa halutaan laajentaa koskemaan myös isoisovanhempia, tulisi samalla luoda yhtenäinen käytäntö siitä, miten kieliperustetta tulkitaan. Tulkinnan tulisi tapahtua ensi sijassa hakijan eduksi eli siten, että vaalilautakunnan ei tulisi pyrkiä todistelemaan henkilön esivanhempien olleen suomenkielisiä, vaan että tulkinnoissa otettaisiin huomioon historiallisten yhteisöjen monikielisyys ja nykyisistä poikkeavat kieli-identiteetit.

Suomen laissa pitäisi yhteispohjoismaisen sopimuksen tavoin käyttää sanaa kotikieli. Monikielisissä yhteisöissä on ensinnäkin mahdoton todentaa ensimmäisenä opittua kieltä – mutta myös tarpeetonta. Saamelaiset ovat käyttäneet useita kieliä ja siten sana 'kotona' käytetty kieli kuvaa kielen käyttöä paremmin kuin ensimmäisenä opittu kieli.

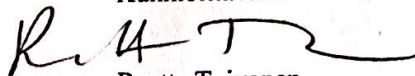
6. Saamelaiskäräjälain muutosehdotuksen 3 §:ään ehdotetaan merkittäviä muutoksia:

Voimassa olevassa laissa vaaliluetteloon hyväksytään henkilö, 1) joka itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään, tai 2) hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty lappalaiseksi tiettyihin vanhoihin rekistereihin. Muutosehdotuksen mukaan kielikriteeri säilyy ja sitä laajennetaan yhdellä sukupolvella isoisovanhempiin. Kohta 2 jäisi kokonaan pois ja tilalle tulisi seuraava lause: 'ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty äänioikeutetuksi 1.1.2023 tai sen jälkeen järjestetyissä saamelaiskäräjävaaleissa'. Muutosehdotus merkitsisi sitä, että seuraavissa 1.1.23 jälkeen pidettävissä vaaleissa äänioikeutetuiksi ei katsottaisi enää niitä luettelossa aiemmin olleita henkilöitä, jotka hyväksyttiin luetteloon 3 §:n kohdan 2 perusteella. Jos he eivät kykene esittämään todisteita kohdan 1 perusteella, heidät pudotettaisiin pois luettelosta. Tämä merkitsisi satojen ihmisten pois pudottamista. Joukossa olisi sellaisia, jotka ovat olleet tai edelleen ovat saamelaiskäräjien jäseniä, jopa vaalien ääniharavia. Saamelaiskäräjien useat jäsenet vastustavat lain muutosta ja se pitää ottaa vakavasti. Tämänkaltainen muutos olisi osoitus huonosta vähemmistöpolitiikasta ja hallinnosta.

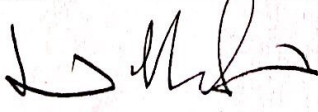
Saamelaisten itsemääräämisoikeuden kehittäminen on tärkeää ja se ei saa tapahtua syrjäyttämällä toisia saamelaisia.

Laki saamelaiskäräjistä kaipaa pikaista uudistusta, mutta jos saamelaismääritelmiin kajotaan, tulee sen valmisteluun osallistaa koko saamelaisyhteisö.

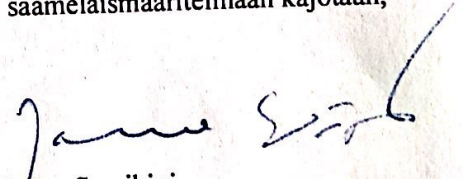
Kunnioitavasti

Reetta Toivanen
Alkuperäiskansojen kestävä
kehityksen professori
Helsingin yliopisto

Lauri Hannikainen
Kansainvälisen oikeuden
professori (emeritus)
Turun / Helsingin yliopisto

Janne Saarikivi
Suomalaisugrilaisten kielten ja
kulttuurien professori
Helsingin / Tromsan yliopisto